

รายงานย่อ

คู่มือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ

ประเภทวัด เล่มที่ 1

วัดในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ และริมคลองผดุงกรุง

พรพจน์ สุขเกษม

1. บทนำ

วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในพระพุทธศาสนา ถ้าพิจารณาถึงโครงสร้างโดยส่วนรวมของชุมชน วัดก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนที่มีความสำคัญ บทบาทของวัดมีหลายประการ อาทิเช่น บทบาททางด้านศาสนา การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมไปถึงการเป็นที่รวมงานทางด้านสถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ และวิจิตรศิลป์ด้วย ถ้านำเอาประเด็นหลังมาพิจารณาจะเห็นได้ว่า มีวัดจำนวนไม่น้อยที่มีลักษณะทางด้านกายภาพงดงาม สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและลักษณะเด่นของชนชาติที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์เอาไว้ในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อชุมชนเติบโต มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมากขึ้น มีระบบสาธารณูปโภคสาธารณ-

ูปการที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ประชากรดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบายขึ้น จนกลายเป็นชุมชนเมือง บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนก็เปลี่ยนไป เช่น ไม่ต้องเป็นโรงเรียน เพราะมีโรงเรียนเกิดขึ้นรับภาระและความรับผิดชอบทางด้านนี้ มีการเรียนการสอนทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะตลอดจนวิชาชีพแขนงต่าง ๆ มากมาย การพัฒนาชุมชนเมืองโดยส่วนรวมก็มีได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของวัดมากขึ้น ส่วนใหญ่แล้วจะเน้นในเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และกายภาพของชุมชนเมืองมากกว่า เช่น การเพิ่มและกระจายรายได้ การกินดีอยู่ดีของประชากร การควบคุมจำนวนประชากร การตอบสนองความต้องการทางด้านเคหะ พานิชยกรรม เป็นต้น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวัดนั้นมีอยู่มากทีเดียว เช่น ความห่างเหินระหว่างประชาชนกับวัด

มีมากขึ้น วัดเองจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนเมือง แต่เนื่องจากไม่มีการเตรียมการวางแผนไว้ล่วงหน้า การปรับตัวของวัดในหลาย ๆ ประการก็กลายเป็นปัญหาขึ้นมา เช่น การใช้ที่ดินบางส่วนของวัดถูกใช้ไปอย่างไม่เหมาะสม เช่น ให้เช่าเป็นที่จอดรถ อาคารพาณิชย์ เนื่องจากแรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจที่วัดไม่มีงบประมาณพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ จึงจำเป็นต้องหารายได้เข้ามาเพิ่มเติม การก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ขึ้นมาในวัดเกิดปัญหาว่าไม่สอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งบางครั้งสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ก็ถูกปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

ต่อมาเมื่อปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลทางด้านกายภาพของวัดที่มีต่อชุมชนเมือง ได้แก่ความไม่ประสานกลมกลืนของรูปแบบทั้งภายในวัดและต่อชุมชนภายนอก นอกจากนั้นวัดหลายวัดก็กลายเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวขึ้นมา การที่วัดสามารถหารายได้เพิ่มขึ้นมาได้จากวิธีการต่าง ๆ จึงทำให้ทางวัดเริ่มสนใจที่จะพัฒนาวัดให้ดีขึ้นโดยเฉพาะรูปแบบทางด้านกายภาพเพื่อรองรับการขยายตัวของวัดและเพื่อกิจกรรมของวัดในด้านอื่น ๆ อีก

1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาวัดทางด้านกายภาพคือ ในบางกรณี

ทางวัดไม่ทราบว่าควรจะดำเนินการอย่างไรจึงจะพัฒนาวัดได้อย่างเหมาะสมหรือแม้แต่การขอคำแนะนำปรึกษาก็ไม่ทราบว่าควรติดต่อโดยตรงกับหน่วยงานใดของรัฐ ทางวัดจึงดำเนินการเองซึ่งทำให้เกิดปัญหาดังได้กล่าวแล้วข้างต้น เคยปรากฏตัวอย่างว่าทางวัดได้มาติดต่อกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพื่อขอคำแนะนำ ในขณะที่วัดหลาย ๆ วัดทั่วภูมิภาคของประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวไทยเอง ทำให้มีรายได้เข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ และเห็นว่าการแก้ปัญหาในเรื่องนี้ให้ลุล่วงไปได้ทั้งหมดนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ มากมายที่ทำให้ปัญหาก่อตัวขึ้นอย่างสลับซับซ้อน แต่อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นที่จะแก้ไขปัญหาล่วงหน้าก่อนที่จะขยายตัวและทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก

ดังนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้จัดสรรงบประมาณและมอบหมายให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดทำโครงการศึกษา^๕ขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เป็นคู่มือพัฒนาวัดทางด้านกายภาพ ซึ่งได้แก่การจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของวัด โดยในเบื้องต้น

นี้ได้พิจารณาวัดที่มีบทบาททางด้านการท่องเที่ยว ในเขตกรุงเทพมหานครชั้นในและริมคลองฝั่งธนบุรีเป็นหลักก่อน ผลงานขั้นสุดท้ายจะนำเสนอในรูปแบบของงานการออกแบบ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะซึ่งครอบคลุมทั้งทางด้านผังบริเวณอาคาร และองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ร้านอาหารของที่ระลึก ห้องสุขา เป็นต้น

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมาคณะหนึ่งเพื่อดำเนินโครงการนี้ ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ฯ ในคณะ คือ

นางสาวพัชรีดา บุญเหลือหล่อ

เรือเอกชูวิทย์ สุจฉายา

นายวีระ อินพันธ์

นายพรพจน์ สุขเกษม

1.2 ขอบเขตของการศึกษา ทางด้านพื้นที่กำหนดให้ครอบคลุมวัดทั้งหมด 32 วัด (ดูตารางที่ 2 ประกอบ) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ วัดที่อยู่ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ และวัดที่อยู่ริมคลองฝั่งธนบุรี

ส่วนขอบเขตทางด้านเนื้อหา นั้นได้กำหนดไว้ว่า คู่มือฯ จะต้องเข้าใจง่าย โดยจะเน้นผลงานขั้นสุดท้ายเป็นลักษณะคำบรรยายประกอบภาพ (รูปถ่าย ผัง รูปปั้น และทัศนียภาพ) เพื่อที่จะให้ผู้นำไปใช้สามารถศึกษาภาคเอกสาร

ตัวอย่างประกอบ แล้วไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม

1.3 วิธีการศึกษา ส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของการศึกษาในครั้งนี้ ถ้าจะแบ่งคร่าว ๆ ก็จะได้ว่าการศึกษานี้เน้นวิธีการศึกษาในช่วงแรก และเน้นการออกแบบในช่วงหลัง (ดูตารางที่ 1 ก-ข ประกอบ)

2. การเก็บข้อมูล

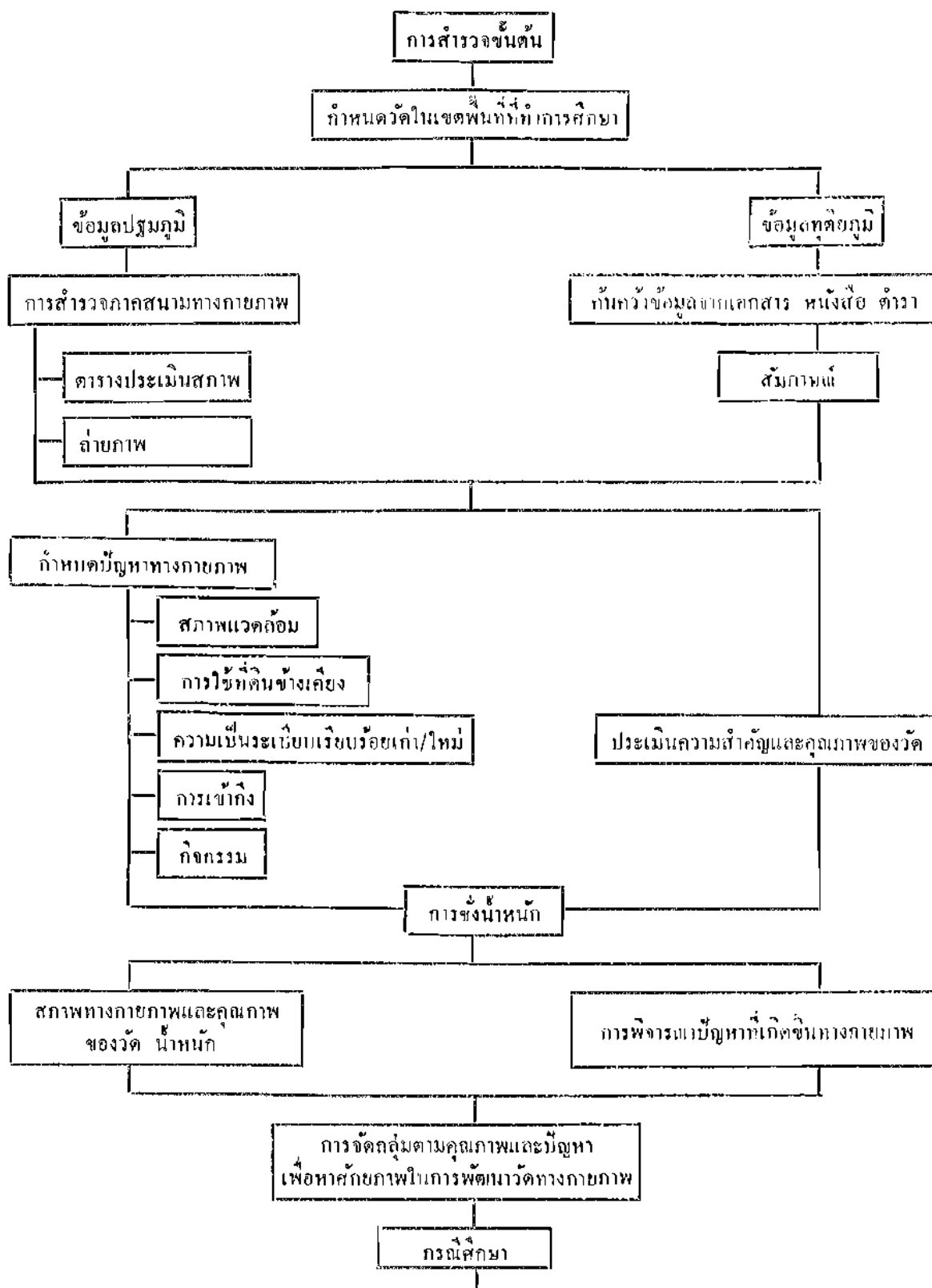
ได้มีการสำรวจข้อมูลทั้งภาคสนามและภาคเอกสาร ซึ่งทำให้พบประเด็นสำคัญ ๆ ที่น่าสนใจ เช่น

2.1 รูปแบบทางด้านกายภาพของวัด แตกต่างกันไปตามลำดับความสำคัญของผู้สร้าง และอิทธิพลของยุคสมัยต่าง ๆ

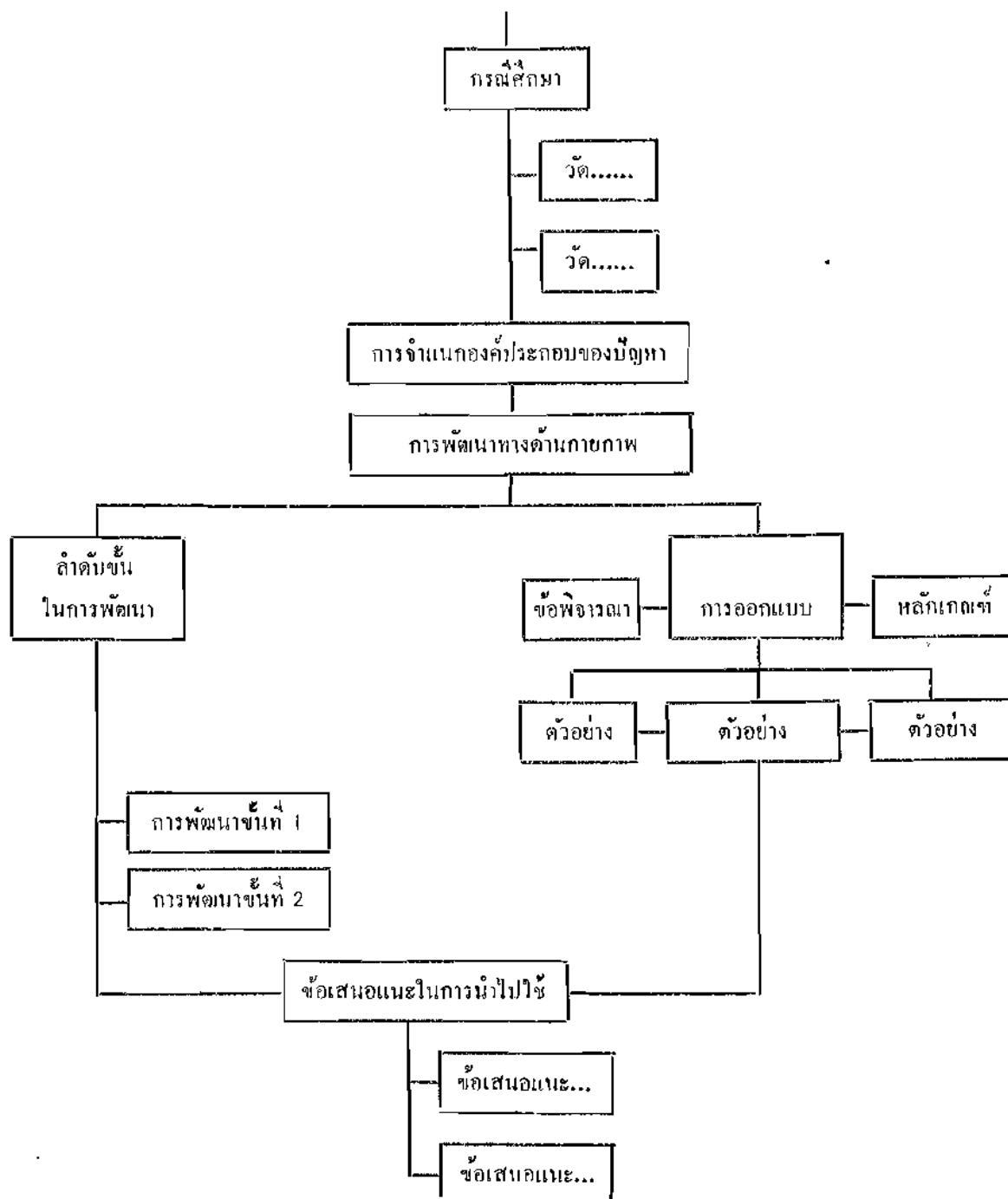
2.2 การศึกษาปัญหาของวัดนั้น ได้พิจารณาจากระดับของชุมชนและระดับของวัดเอง ซึ่งแม้ว่าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกัน แต่ก็มีปัญหาหลักๆ ที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความทรุดโทรม การใช้พื้นที่ดินเพื่อหารายได้เข้าวัด (ให้เช่าปลูกสร้างอาคารพาณิชย์ ให้เช่าจอดรถ ประกอบกิจกรรมอื่นๆ)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้ใช้การประเมินทั้งทางด้านปัญหา และคุณภาพของวัดนั้น ๆ เพื่อที่จะจัดกลุ่มของวัดซึ่งมีความแตกต่าง และกระจายกระจายอยู่ในพื้นที่

ตารางที่ 1-ก แสดงขั้นตอนการศึกษา

ตารางที่ 1-๖ แสดงขั้นตอนการศึกษา (ต่อ)

โครงการให้เป็นหมวดหมู่ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบซังน้ำหนัก ซึ่งในการวิเคราะห์ครั้งนี้ก็ได้ปรับเกณฑ์และข้อพิจารณาตลอดจนการให้ค่าระดับของตัวแปรต่าง ๆ ที่นำมาใช้ (รายละเอียดของการวิเคราะห์ศึกษาได้จากรายงานฉบับสมบูรณ์)

ผลจากการวิเคราะห์สามารถจัดกลุ่มของวัดในพื้นที่โครงการออกได้เป็นกลุ่มดังนี้.-

กลุ่มที่ 1 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพต่ำและมีปัญหาเกิดขึ้นมาก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพต่ำ มีปัญหาเกิดขึ้นปานกลาง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพปานกลาง มีปัญหาเกิดขึ้นมาก

กลุ่มที่ 4 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพปานกลาง มีปัญหาเกิดขึ้นปานกลาง

กลุ่มที่ 5 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพปานกลาง มีปัญหาเกิดขึ้นน้อย

กลุ่มที่ 6 กลุ่มวัดที่มีคุณภาพสูง มีปัญหาเกิดขึ้นน้อย

ก่อนที่จะถึงขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบนั้น จำเป็นจะต้องคัดเลือกวัดในกลุ่มต่าง ๆ รวมเป็นกรณีศึกษา เพราะวัดในแต่ละกลุ่มมีจำนวนมาก ไม่สามารถจะออกแบบได้ทั้งหมด สำหรับหลักเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษานั้นได้พิจารณาวัดที่อยู่ริมน้ำ และวัดที่อยู่บนบก ที่มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่แตกต่างกัน

เช่นวัดริมน้ำต้องการท่าจอดเรือ วัดบนบกต้องการที่จอดรถ ดังนั้นในกลุ่มหนึ่งอาจเลือกตัวแทนมากกว่า 1 วัด หลักเกณฑ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ วัดที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษาจะต้องมีความสำคัญทางด้านการท่องเที่ยวด้วย

หลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงได้เลือกวัดที่จะเป็นกรณีศึกษา คือ.-

กลุ่มที่ 1 วัดโมฬีโลกยาราม

กลุ่มที่ 2 วัดบูรณศิริมาตยาราม และวัดอัปสรสวรรค์

กลุ่มที่ 3 วัดไทร

กลุ่มที่ 4 วัดราชโอรสาราม และวัดอินทาราม

กลุ่มที่ 5 วัดบวรนิเวศวิหาร

กลุ่มที่ 6 วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดราชโอรสาราม

กลุ่มที่ 7 วัดอรุณราชวราราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

3.1 องค์ประกอบของปัญหา จากการศึกษาสามารถแยกองค์ประกอบของวัดที่เป็นกรณีศึกษาได้ 3 องค์ประกอบ คือ.-

3.1.1 ผังบริเวณ

3.1.2 อาคาร

3.1.3 องค์ประกอบอื่น ๆ

จากการพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ พบว่าปัญหาทางด้านกายภาพส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น คือสภาพอาคารและสิ่งก่อสร้างชำรุด

ชื่อวัด

1. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	17. วัดบางประทุนนอก
2. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	18. วัดราชโอรสาราม
3. วัดชนะสงคราม	19. วัดนางนอง
4. วัดบวรนิเวศวิหาร	20. วัดหนัง
5. วัดบูรณะศิริมาตยาราม	21. วัดยายบุญ
6. วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม	22. วัดนางชี
7. วัดมเหยงคณ์	23. วัดอัมพรสวรรค์
8. วัดสุทัศน์เทพวราราม	24. วัดวราฆาตยภัณฑสาราราม
9. วัดราชนัดดาราม	25. วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
10. วัดเทพธิดาราม	26. วัดจันทาราม
11. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	27. วัดอินทาราม
12. วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	28. วัดเวฬุราชิน
13. วัดบางขุนเทียนใน	29. วัดหงษ์รัตนาราม
14. วัดบางขุนเทียนกลาง	30. วัดโมลีโลกยาราม
15. วัดบางขุนเทียนนอก	31. วัดกัลยาณมิตร
16. วัดไทร	32. วัดอรุณราชวราราม

ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อวัดในพนทโครงการ

ทรุดโทรม หรือมีการปรับปรุงแต่ไม่เข้ากับของเดิม ความไม่ประสานกันระหว่างสิ่งก่อสร้างใหม่และเก่า ตลอดจนความไม่กลมกลืนกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ความไม่เหมาะสมของกิจกรรมที่นำมาใช้พื้นที่ของวัด ซึ่งเกิดจากผลของความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม

การแยกองค์ประกอบนี้จะช่วยให้สามารถพิจารณาได้ว่า ในวัดที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง ๓ วัดนั้นมีสภาพปัญหาอย่างไร และองค์ประกอบย่อยใดที่ติดอยู่แล้ว ยังขาดอยู่ หรือต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพ

4. การออกแบบ

เมื่อได้มีการวิเคราะห์จำแนกข้อมูลของวัดจนเห็นภาพรวมของรายละเอียดและของปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการออกแบบซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ขั้นตอนในการพัฒนา ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาก็คือ ความพร้อมซึ่งหมายถึงนโยบาย แผนงาน บุคลากร กำลังงบประมาณ ฯลฯ วัดต่าง ๆ มีความพร้อมไม่เท่ากัน ดังนั้นหลักเกณฑ์เรื่องความพร้อมจึงมีส่วนสัมพันธ์กับการออกแบบ นอกจากนั้นสิ่งที่ควรพิจารณาควบคู่ไปด้วยอีกประการหนึ่งก็คือ องค์ประกอบของปัญหาที่เกิดขึ้นในวัดนั้น ๆ (ทั้งบริเวณ อาคาร และองค์ประกอบอื่น ๆ) เพราะ

ถ้าทางวัดสามารถแยกปัญหาให้เข้ากลุ่มได้ก็จะสามารถพิจารณาได้ว่าควรจะแก้ไขปัญหาประการใดในระดับใด โดยมีลำดับของการพัฒนาดังนี้.—

— การพัฒนาขั้นที่ 1 หมายถึงกรณีที่วัดยังไม่มีความพร้อมมากนัก แต่มีปัญหาคือต้องแก้ไขหลายประการ สิ่งที่สามารถกระทำได้ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ได้แก่การปรับปรุงผังบริเวณให้สอดคล้องกับกิจกรรม การรักษาความสะอาดความเป็นระเบียบ การซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดให้กลับคืนสภาพ

— การพัฒนาขั้นที่ 2 ในกรณีที่วัดมีความพร้อม การแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้นก็ต้องพิจารณาองค์ประกอบของปัญหาว่าเป็นประการใด วัดบางวัดอาจจะมีปัญหาเรื่องผังบริเวณ บางวัดผังบริเวณไม่มีปัญหามากนัก แต่มีปัญหาคือการสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องกัน ซึ่งการแก้ไขปัญหาก็สามารถทำในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ตามก็ควรจะผ่านการพัฒนาขั้นตอนที่ 1 มาแล้ว จึงจะไปสู่การประดับตกแต่งที่จะช่วยให้สภาพทางกายภาพดีขึ้น

4.1 ข้อพิจารณาในการออกแบบ

— ในสภาพความเป็นจริงแล้ว วัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนที่มีบทบาทผูกพันลึกซึ้งกันตั้งแต่อดีต อิทธิพลของการพัฒนาชุมชนย่อมส่งผลต่อพัฒนาการของวัดด้วย วัดจะต้องมีรายได้เลี้ยงตัวเองเพราะมีภาระที่จะต้องทำนุบำรุง

	สิ่งรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ	การรับ				การปฏิบัติ
--	---------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------	--------	--	--	--	------------

หมายเหตุ : / = มี
 0 = ไม่มี
 * = ไม่ชัดเจน

หมายเหตุ : จากการสำรวจภาคสนามและเอกสาร

ตารางที่ 3 แสดงรายละเอียดของปัญหา

ทั้งบุคลากรและอาคารสถานที่ การหารายได้เข้าวัดจึงเป็นสิ่งจำเป็นอีกเช่นกัน การจัดงานบุญ การกุศลหารายได้เข้าวัด การให้เช่าพื้นที่ดินเพื่อผลประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลและหน่วยงานของวัดโดยตรง

– โครงการที่ทางวัดสามารถที่จะหารายได้เข้ามา ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีใด รายได้ส่วนหนึ่งนั้นก็จะถูกนำมาพัฒนาทางด้านกายภาพ เช่น การซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุดทรุดโทรมหรือสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ ขึ้นมา แต่ขาดหลักเกณฑ์พื้นฐานความไม่ประสานสอดคล้องจึงเกิดขึ้น

– วัดในพื้นที่โครงการส่วนใหญ่เป็นวัดที่สร้างมานานแล้ว มีการพัฒนามาหลายยุคหลายสมัย ดังนั้นในเรื่องรูปแบบทางด้านกายภาพซึ่งมีทั้งของใหม่และของเก่าปะปนกันไป ทำให้ไม่สามารถที่จะเห็นรูปแบบจากคตินิยมในการสร้างเดิมได้ชัดเจนนัก

4.3 หลักเกณฑ์ในการออกแบบ

4.3.1 กลุ่มนิติบุคคลและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ได้แก่ กรมการศาสนา กรมศิลปากร คณะกรรมการวัด ประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีจุดประสงค์และความต้องการที่แตกต่างกันออกไป ในการออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างเหล่านี้ และประสานประโยชน์ของแต่ละกลุ่มให้มากที่สุด

4.3.2 ในการสร้างวัดแต่แรกเริ่มนั้นได้มีการคิดคำนึงเกือบจะทุกด้าน เช่น การวางผัง

รูปทรงอาคาร ตลอดจนการประดับตกแต่งอื่นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เหมาะสมกับสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตในยุคสมัยนั้น แต่ปัจจุบันสภาพเหล่านี้เปลี่ยนไป วัฒนธรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับของเก่ามากขึ้น ถ้าพิจารณาในปัจจุบันนี้ สามารถแยกหลักเกณฑ์การออกแบบออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

– องค์ประกอบหลักยังเป็นของเดิมได้แก่ ผังบริเวณ ซึ่งมีคตินิยมในการสร้าง การจัดวางแนวแกน การจัดวางอาคารและส่วนประกอบ ตลอดจนรูปแบบอาคารและงานวิจิตรศิลป์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ควรจะรักษาสภาพเดิมไว้

– องค์ประกอบรองและส่วนประกอบอื่นที่มาภายหลัง หรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคตควรจะส่งเสริมให้สอดคล้องกับองค์ประกอบหลัก ไม่ควรขัดแย้งหรือทำลายมุมมองให้เสียไป

4.3.3 การออกแบบไม่ควรจะลอกเลียนแบบของเดิม เพราะวัสดุก่อสร้าง ฝีมือการก่อสร้างอาจจะทำให้ไม่สามารถทำได้ทัดเทียมกับของเดิมได้ หรืออาจจะทำได้แต่ต้องลงทุนสูงและไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ และก็อาจจะได้รูปแบบที่ไม่กลมกลืนกัน สิ่งที่ควรทำคือการพยายามทำให้องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เรียบง่าย และกลมกลืนไปกับองค์ประกอบหลัก โดยอาศัยการออกแบบประยุกต์ และอาจนำเอาแนวความคิด (concept) ของของเดิมเข้าช่วยเพื่อสร้างบรรยากาศและความรู้สึก

4.3.4 นอกจากการพิจารณาเรื่ององค์ประกอบและรูปแบบแล้ว ควรจะพิจารณากิจกรรมหลักและกิจกรรมรองของวัด ควบคู่กันไปด้วย ดังนี้.—

— กิจกรรมหลักที่แท้จริงคือวัดเป็นสถาบันทางศาสนา วัดแต่ดั้งเดิมมีคตินิยม ความเชื่อ ตลอดจนการสร้างบรรยายกาศให้ผู้เข้ามาในวัดเกิดความสุข ความเลื่อมใสศรัทธา แต่ในปัจจุบันต้องยอมรับความจริงว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจทำให้กิจกรรมบางส่วนเริ่มเข้ามาปรากฏในพื้นที่วัด เช่นการค้าส่ง การให้เช่าที่เพื่อจัดหาผลประโยชน์ ซึ่งเป็นปัญหาในระดับชุมชน คือการใช้พื้นที่วัดไม่เหมาะสม

— กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวัดทำให้เกิดกิจกรรมต่อเนื่องตามมาเช่น ที่จอดรถ ท่าเทียบเรือ ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหาร และบริการอื่น ๆ ซึ่งเข้ามาใช้พื้นที่วัด กิจกรรมบางอย่างก็ก่อกวน บางอย่างก็ถาวรและมีส่วนที่ไม่สอดคล้องและรบกวนองค์ประกอบใหญ่ของวัด แต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นจะต้องมีอยู่เพื่อเอื้ออำนวยให้กิจกรรมท่องเที่ยวสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่จะต้องจัดวางตำแหน่ง และหารูปแบบที่เหมาะสม

4.4 การออกแบบผังบริเวณ การศึกษาเรื่องการออกแบบผังบริเวณนั้นได้แสดงไว้ในตารางที่ 4 แต่จะขอยกตัวอย่างในการศึกษาบาง

กลุ่ม คือกลุ่มวัดที่มีคุณภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวปานกลาง

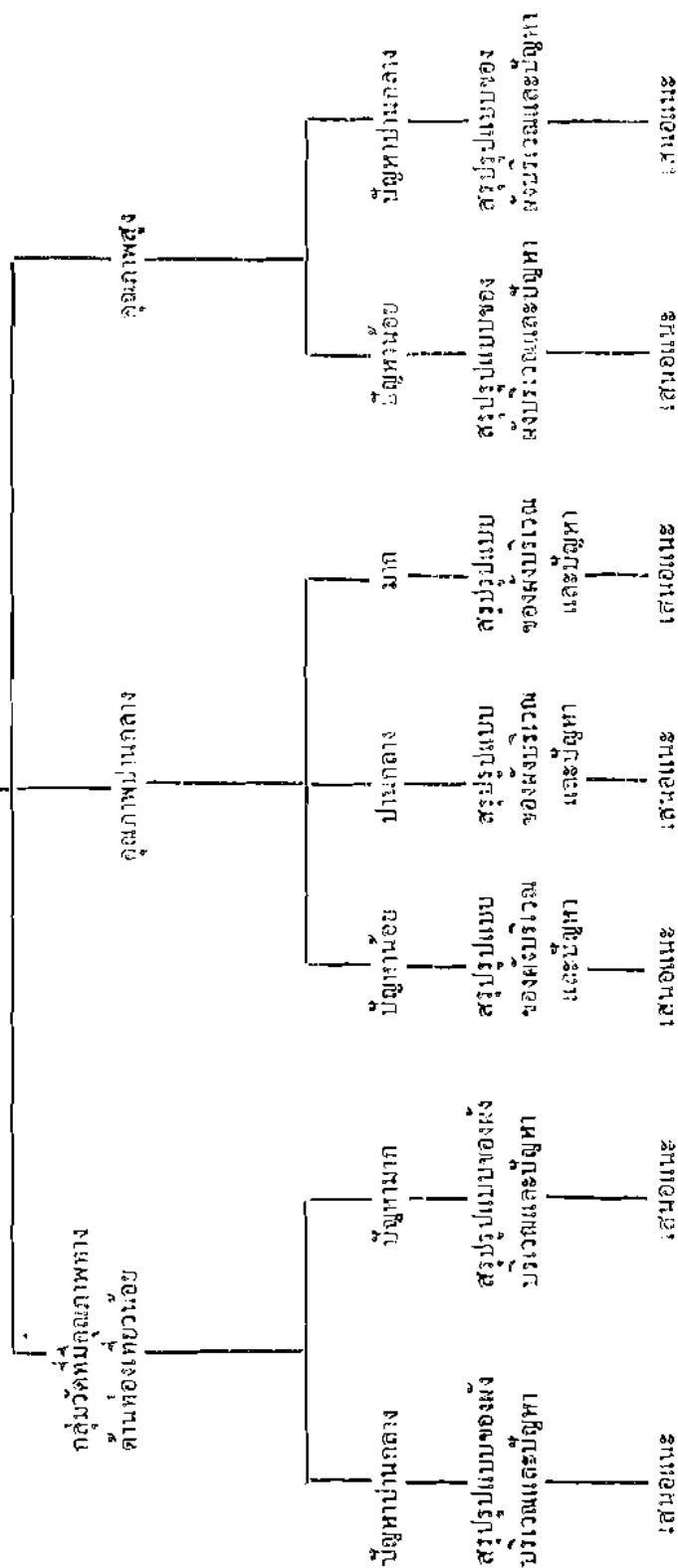
กลุ่มวัดที่มีคุณภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวปานกลางและมีปัญหา^๖ ซึ่งวัดที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ลักษณะทั่ว ๆ ไปของวัดเป็นวัดขนาดใหญ่ มีความสำคัญด้วยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สร้างโดยบุคคลสำคัญ วัดบวรนิเวศน์ฯ ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 4 ในวัดประกอบด้วยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าสูง แต่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมาเที่ยวมากนัก

ผังของวัดทั้ง 2 มีแนวแกนหลักที่ชัดเจน การแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสก็ดีต่างมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้ว ปัญหาที่พบก็คือ การสร้างอาคารชั่วคราวใกล้ ๆ กับโบสถ์ เพื่อกิจกรรมการทำบุญ ฟังเทศน์ ฯลฯ ซึ่งมีผลเสียในเรื่องมุมมองสู่อาคารที่เป็นประธานส่วนพุทธาวาส

ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหานี้คือในเขตพุทธาวาสไม่ควรมีการสร้างอาคารชั่วคราวหรือถาวรเพิ่มเติมอีก แต่ควรแก้ปัญหาด้วยการนำอาคารที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ก่อน เช่น ศาลาปรับปรุงให้สภาพดี แล้วใช้งานส่วนนี้ทดแทน ซึ่งในทั้ง 2 วัด มีศาลาของเดิมที่สามารถใช้ได้

วัดในพนทไกรงการ
32 วัด

วิเคราะห์บทบาท
ทางด้านการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4 แสดงขั้นตอนการศึกษารองผ้งบริเวณ

4.5 การออกแบบอาคาร โดยทั่วไปอาคารที่เป็นองค์ประกอบหลักของวัดเป็นอาคารที่มีคุณค่า มีความเป็นมาที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีความงามทางสถาปัตยกรรม รวมทั้งมีปรัชญาการออกแบบเฉพาะที่แตกต่างไปจากงานสถาปัตยกรรมสากล มีลักษณะเป็นของไทยสมควรที่จะได้รับการอนุรักษ์ไว้ ปัญหาสำคัญก็คืออาคารดังกล่าวซึ่งก่อสร้างมาเป็นระยะเวลานานมักชำรุดเสียหาย และการต่อเติมอาคารเดิมเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่มีรูปแบบไม่สอดคล้องกลมกลืนกับอาคารเดิม ในกรณีที่อาคารชำรุดเสียหายวิธีที่ดีที่สุดคือการปรับปรุงซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมทุกประการ ในกรณีที่มีการต่อเติมอาคารเดิมหรือเปลี่ยนแปลงอาคารเดิมเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่แตกต่างกันจากอาคารเดิม ควรปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

4.5.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของอาคาร ประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมโดยรอบที่ตั้งอาคาร รูปแบบ ความเป็นมาในทางประวัติศาสตร์ ปรัชญาในการออกแบบเทคนิคในการก่อสร้างตลอดจนประวัติในการปรับปรุงซ่อมแซม

4.5.2 ประเมินคุณค่าของส่วนที่จะอนุรักษ์ไว้ กำหนดส่วนที่ควรสงวนรักษาไว้

4.5.3 การออกแบบปรับปรุงหรือต่อเติมมีหลักการสำคัญคือ

– มีรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเดิม

– ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเดิม

– เคารพต่อปรัชญาการออกแบบอาคารเดิม

ทั้งนี้การออกแบบต่อเติมควรกระทำโดยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ

4.5.4 การก่อสร้าง ต้องกระทำด้วยความประณีตโดยใช้ช่างที่มีฝีมือ และไม่ทำลายความเสียหายกับส่วนที่สงวนรักษาไว้

ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการได้ครบถ้วนตามขั้นตอนดังกล่าว ไม่ควรทำการปรับปรุงหรือต่อเติมอาคารใด ๆ ทั้งสิ้น

สำหรับอาคารที่เป็นองค์ประกอบรอง เช่น ร้านขายของ จากการสำรวจพบว่ามีจะสร้างเป็นรูปแบบทรงไทยเพื่อที่จะให้สอดคล้องกลมกลืนกับอาคารที่เป็นองค์ประกอบหลัก แต่ก็ยังมีปัญหาซึ่งพอจะสรุปได้คือ เรื่องของสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมกับรูปแบบทรงไทย และไม่สัมพันธ์กับอาคารเดิม วัสดุและสีที่ไม่กลมกลืนกัน การจัดวางตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม ตัวอย่างของปัญหานี้ เช่น ร้านขายของที่มีสัดส่วนของรูปแบบทรงไทย (แท้ ๆ) ไม่ถูกต้อง ใช้หลังคาสังกะสีสีเขียว-แดง และตั้งอยู่ชิดกับพระอุโบสถหรือพระวิหารที่มีขนาดใหญ่มาก เป็นต้น

อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองซึ่งจะทำการออกแบบประกอบด้วย

– ศาลาทำน้ำ ทำเทียนเรือ

– ร้านขายของ

- หักงั่ว—ส้วม
- ห้องเก็บของ
- ชุมนประตู่ กำแพง รั้ว
- สะพาน

โดยมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการออกแบบ คือ คำนึงถึงความเรียบง่าย สอดคล้องกลมกลืนกับองค์ประกอบหลัก ด้วยการประยุกต์เอาลักษณะบางประการขององค์ประกอบหลักมาใช้ในการออกแบบตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

ตัวอย่างของการออกแบบในเรื่องของอาคารนั้นจะได้นำเอาเรื่องของร้านขายของ ซึ่งจะพบอยู่โดยทั่วไปในวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนมากจะเป็นร้านขายของที่ระลึก โดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัญหา

ร้านขายของเป็นอาคารที่สร้างขึ้นภายหลังเมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเจริญเติบโตขึ้นภายในบริเวณนี้ อาคารประเภทนี้ถึงแม้จะเป็นอาคารทรงไทย แต่ก็ไม่กลมกลืนกับอาคารเดิมซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของวัดตามที่ได้กล่าวมาแล้วคือ

— มีสัดส่วนไม่สัมพันธ์กับอาคารข้างเคียงที่เป็นองค์ประกอบหลัก

— ใช้วัสดุก่อสร้างและสีสรรไม่กลมกลืนกับอาคารเดิม

— ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะบดบังหรือทำลายคุณค่าของอาคารเดิม

— นอกจากนี้ร้านขายของที่เป็นอย่างยิ่งมีลักษณะเป็นศาลาไทย เป็นอาคารที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง โดยทั่วไปจะเป็นอาคารเดี่ยวไม่วางต่อเนื่องกัน

แนวทางการปรับปรุงแก้ไข

— คำนึงถึงความเรียบง่าย ด้วยการใช้วัสดุทั่วไปที่มีอยู่ในท้องตลาด มีลักษณะที่แตกต่างไปจากของเดิมที่เป็นองค์ประกอบหลักของวัด แต่นำลักษณะบางประการของของเดิมมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ

— คำนึงถึงความสอดคล้องกลมกลืนกับองค์ประกอบหลักเป็นสำคัญไม่สร้างความเด่นขึ้นมา

— คำนึงถึงสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง กล่าวคือ นอกจากจะตั้งอยู่ในเส้นทางเดินที่นักท่องเที่ยวผ่านไป-มาแล้ว ยังคำนึงถึงการรักษาคูณค่าของของเดิม ไม่ทำลายหรือบดบังทัศนียภาพหรือทำลายแนวแกนรวมทั้งคตินิยมในการสร้างวัด

— นอกจากนี้ยังคำนึงถึงลักษณะของร้านขายของที่สามารถเรียงต่อกันไปตามแนวยาวที่เหมาะสมด้วย

ตัวอย่างการปรับปรุงแก้ไข

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ออกแบบไว้ 2 แบบ เพื่อให้เป็นทางเลือกคือ

แบบที่ 1

— ลักษณะทั่วไปเป็นอาคารที่สร้างเป็นหน่วยต่อเนื่องกันไป สามารถสร้างเพิ่มเติมหรือถอดถอนออกเป็นหน่วย ๆ ได้

— ขนาดพื้นที่ประมาณ 5 ตารางเมตร ความสูงของพื้นถึงส่วนต่ำสุดของหลังคาประมาณ 2 เมตร

— วัสดุ เสาด้านหน้าเป็นเสากลม โดยใช้ท่อแอสเบสตอสภายในกรอกด้วยคอนกรีต หลังคาใช้กระเบื้องโค้ง รางน้ำเป็นเหล็ก บัวต่าง ๆ เป็นบัวปูนปั้น โดยประยุกต์มาจากลักษณะของบัวไทย พื้นและผนังกระเบื้องระหว่างหน่วยใช้ไม้เนื้อแข็ง

— สี ควรทาสีขาวทั้งหมด หรือสีที่เป็นสีเดียวกับกำแพง ผนังโบสถ์หรือวิหาร ฯลฯ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง เพื่อให้กลมกลืนไปกับองค์ประกอบดังกล่าว

แบบที่ 2

— ลักษณะทั่วไปเป็นอาคารยาวต่อเนื่องกันไป เป็นรูปแบบที่ประยุกต์มาจากพระไลซึ่งเป็นระเบียบทางเดินของอาคารแบบไทย เพื่อให้กลมกลืนกับลักษณะขององค์ประกอบทั่วไปภายในวัด

— ขนาดพื้นที่ประมาณ 5 ตารางเมตร ต่อร้านขายของ 1 ร้าน โดยใช้ช่องเสาเป็นส่วนแบ่งร้านขายของแต่ละร้าน ความสูงจากพื้นถึงส่วนต่ำสุดของหลังคาไม่เกิน 2 เมตร

— วัสดุ โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงหลังคาไม้ กระเบื้องมุงหลังคาเป็นกระเบื้องเคลือบแบบไทย โดยใช้สีให้สอดคล้องกับกระเบื้องมุงหลังคาขององค์ประกอบหลัก

— ลักษณะของร้านค้าแบบที่ 2 นี้ ต้องอยู่ติดกับกำแพงเท่านั้น

1.6 การออกแบบองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีส่วนสำคัญมากทีเดียวต่อสภาพทางกายภาพของวัด โดยในการศึกษานี้จะได้ยึดแนวทางและหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่าง แต่จะขอยกตัวอย่างการออกแบบที่เน้นภายในบริเวณวัดและการปรับปรุงลานวัดกับปัญหาทั่วๆ

ปัญหา

ที่นั้ง ม้านั่ง ตลอดจนเก้าอี้ที่มีมาแต่เดิมได้ชำรุดทรุดโทรม และถูกทดแทนด้วยเก้าอี้เหล็กดัด หรือหินขัด เป็นต้น ม้านั่งทำจากวัสดุคุณภาพไม่ดีพอ อีกทั้งมีรูปทรงและสีสรรสะดุดตา ล้วนแต่ไม่สอดคล้องส่งเสริมสภาพแวดล้อมภายในวัดแต่อย่างใด

แนวทางการปรับปรุงแก้ไข

— ควรอยู่ในบริเวณที่สามารถคุ้มแดดได้ดีเพียงพอ โดยมีต้องสร้างอาคารหรือหลังคา สิ่งก่อสร้างขึ้นมาใหม่

— มีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้สอยและสภาพดินฟ้าอากาศ

— ต้องมีรูปทรงและสีสรรที่เข้ากับสภาพแวดล้อม และส่งเสริมลักษณะทางกายภาพของวัด

ตัวอย่างของการปรับปรุงแก้ไข

(ก) ที่นั้งชนิดสร้างกับที่ เหมาะสมกับวัดที่มีดินไม้ใหญ่ ๆ

— ต้นไม้ขนาดใหญ่ภายในวัดให้ร่มเงาเป็นสถานที่ร่มรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นไม้ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในพุทธศาสนา เช่น ต้นโพธิ์ บริเวณโคนต้นสามารถทำที่นั่งโดยรอบได้ และยังเป็นกรอบป้องกันต้นไม้ได้อีกด้วย

— พื้นที่รอบที่นั่งทำพื้นผิวในลักษณะอย่างทางเดิน แต่ให้มีรูปแบบของการจัดที่แตกต่างออกไป

— ที่นั่งทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก รูปทรงพอเข้ากับส่วนอื่น ๆ ภายในวัดได้ พื้นบนด้วยเซรามิกที่มีสีไม่ฉูดฉาด เช่น สีน้ำตาล เทา ครีมน้ำเงิน

(ข) ที่นั่งชนิดทำแล้วนำมาติดตั้ง ซึ่งมีความสะดวกในการนำไปใช้ได้ในพื้นที่หลายแห่ง

— ที่นั่งจัดแยกออกเป็นแบบเฉพาะคน แต่มีขนาดใหญ่กว่า การนั่งห้อยขาเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนั่งขัดสมาธิหรือพับเพียบสำหรับผู้ที่ต้องการได้ การจัดจะจัดเป็นกลุ่มก้อน หรือแยกกันก็ได้ ที่นั่งไม่มีพนักพิง

— วัสดุทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผิวภายนอกทำด้วยหินล้างสีขาวตอนบนที่เป็นที่นั่งทำด้วยหินขัดสีขาว รูปทรงและสีสรรมุ่งให้เข้ากับส่วนใหญ่ของอาคารที่เป็นสีขาว ส่วนกลางของที่นั่งทำเป็นรูปบัวคว่ำ บัวหงาย เพื่อให้ผสมกลมกลืนกับองค์ประกอบหลักและลดความเหอะทะเลง

ข้อเสนอแนะ

— ที่นั่งในวัดสำคัญ จำพวกม้านั่งที่ทำด้วยหินหรือโลหะ ซึ่งเป็นของเก่าที่มีความสวยงาม ควรซ่อมแซมตัดแปลงให้ใช้ได้ดังเช่นเดิม และควรจะยึดถือรูปแบบตามลักษณะอย่างของเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไข

— รูปทรงและการใช้วัสดุของที่นั่ง อาจมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลำดับความสำคัญของวัด และความเหมาะสมในด้านอื่น ๆ

— เรื่องของที่นั่งจะมีความสัมพันธ์ไปกับการปรับปรุงในเรื่องอื่น ๆ ด้วยที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น การปรับปรุงพื้นผิวโคมไฟ และที่ทิ้งขยะ เป็นต้น

การปรับปรุงลานวัดกับปัญหาหน้าท่วม

ปัจจุบันปัญหาหน้าท่วมมีผลกระทบถึงวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมคลอง ทางวัดได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยปรับลานวัดให้สูงขึ้น ซึ่งนอกจากที่ลานวัดตลอดจนส่วนที่อยู่ล่าง ๆ คือส่วนฐานของอาคารแล้ว ยังเป็นการเพิ่มน้ำหนักให้พื้นดิน ทำให้เกิดการทรุดตัวมากขึ้น ค่าใช้จ่ายก็สูง ทางคณะผู้ทำงานจึงได้เสนอแนวความคิดในการแก้ไขปัญหานี้ คือ

— วัดที่มีพื้นที่กว้างขวางไม่ควรปรับถม เพราะนอกจากสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายยังทำลายลักษณะของเดิม

– วัดที่อยู่ติดทางน้ำ การป้องกันน้ำท่วม จึงควรใช้ลักษณะการควบคุมปริมาณน้ำซึ่งสามารถป้องกันลดปริมาณน้ำได้ในขณะที่ไม่ต้องการ และกักเก็บน้ำได้ในขณะที่น้ำภายนอกลดต่ำลง

ตัวอย่างของการปรับปรุงแก้ปัญหา

– ปรับถมพื้นที่ด้านหน้าให้สูงขึ้นในลักษณะเป็นคันดิน

– จัดทำประตูควบคุมน้ำ ทำให้สามารถถ่ายเทน้ำได้ตามต้องการ และปิดกั้นเมื่อระดับน้ำภายนอกสูงขึ้น

– จัดวางตำแหน่งของเครื่องสูบน้ำ เพื่อให้สูบน้ำที่รั่วซึมขึ้นมาในขณะที่ปิดกั้นระดับน้ำภายนอกเอาไว้

– ในกรณีที่วัดมีพื้นที่กว้างขวางพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตพุทธาวาสกับลำน้ำมีมากพอ สามารถปรับถมคันดินแผ่ออกได้เป็นบริเวณกว้าง จัดปลูกพืช ทำบ้านไค สามารถใช้เป็นลานพิธี ทำกิจกรรมทั้งทางศาสนาและทางสังคมในลักษณะลานอเนกประสงค์ได้

– บริเวณคันดินอาจจัดปลูกต้นไม้ จัดวางที่นั่ง เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้

ข้อเสนอแนะ

– สำหรับวัดที่มีพื้นที่กว้างขวางมากสามารถแบ่งการป้องกันน้ำท่วมออกเป็นส่วน ๆ ได้

– คันกั้นน้ำด้านหน้า ควรปรับปรุงให้ใช้เป็นที่ยืนเรือได้ด้วย

5. สรุป

หลังจากที่คณะผู้ทำงานได้ทำโครงการเสร็จสมบูรณ์แล้ว ได้นำเสนอการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และแจ้งให้คณะ และมหาวิทยาลัยทราเวลตามขั้นตอน ซึ่งการท่องเที่ยวก็ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ส่งไปยังหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามคณะผู้ทำงานก็ได้สรุปผลการทำงาน โดยมีประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

5.1 วัดซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชน ก็เป็นหน้าตาอย่างหนึ่งที่สำคัญของชุมชนเมือง ซึ่งสามารถจะสะท้อนในหลาย ๆ สิ่งได้ เช่น ประวัติความเป็นมาตลอดจนความเจริญรุ่งเรืองในอดีต สภาพความเป็นไปของบ้านเมืองและประชากร การพัฒนาชุมชนเมือง ฯลฯ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัด ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อเมืองให้ไปด้วย ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการวางแผนแก้ไขปัญหานี้ให้สอดคล้องกัน

5.2 ตามที่ได้วางแผนไว้ว่าคู่มือฯ ควรจะง่ายต่อผู้ใช้ที่จะนำไปปฏิบัติจริง แต่เนื่องจากโครงการลักษณะเช่นนี้ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน เนื้อหาของงานในช่วงแรกจึงหนักไปทางวิชาการ เพื่อจะค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในอันที่จะนำไปสู่การออกแบบทางกายภาพ แต่ก็ยังมีจุดบกพร่องอยู่มาก และแม้แต่กระทั่งการออกแบบเองก็ยังมีลักษณะทางวิชาการอยู่ ซึ่งอาจจะมีผลต่อผู้ใช้งานจริง ๆ ที่จะทำความเข้าใจได้ยาก และขาดความสนใจ

5.3 การศึกษาในครั้งนั้นก็ทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ มากมาย ตลอดจนกระทั่งรูปแบบวิธีการที่จะนำไปสู่การศึกษาในขั้นตอนต่อไป

5.4 ฐานของจำนวนตัวอย่าง (วัด) ยังไม่สามารถเป็นตัวแทนของวัดทั้งหมดได้อย่างแท้จริง เพราะยังมีวัดในต่างจังหวัดในภูมิภาคต่างๆ วัดที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง หรือวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ชนบท ฯลฯ ซึ่งยังไม่มีมีการจำแนกแจกแจงประเภทได้อย่างแน่นอน ดังนั้น ผลของการศึกษาจึงอาจจะยังไม่สามารถนำไปใช้ได้กว้างขวางในทุก ๆ พื้นที่ได้

5.5 การออกแบบนั้นกระทำได้เพียงรูปแบบเท่านั้น ไม่สามารถกำหนดรายละเอียดในเรื่องของขนาด ได้ทุก ๆ อย่างเพราะเป็นการแสดงแนวความคิดออกมาเป็นรูป sketch หรือรูป 3 มิติ เพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้ใช้งานได้ประยุกต์ให้เหมาะสม

6. นักเสนอแนะสำหรับการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

6.1 จัดทำรายงานฉบับย่อจากรายงาน

ฉบับสมบูรณ์ โดยเรียบเรียงใหม่ให้มีเนื้อหาที่ง่ายขึ้น อาจจะตัดทอนกระบวนการวิเคราะห์หรือลักษณะถ้อยคำทางวิชาการออกไป ให้มีลักษณะเป็นภาพประกอบและคำบรรยายจุดประสงค์เพื่อดึงดูดความสนใจจากประชาชนทั่วไปให้เห็นว่าไม่ใช่เรื่องยากที่จะเข้าใจ ส่วนผู้ที่สนใจรายละเอียดก็สามารถที่จะศึกษาได้จากรายงานฉบับสมบูรณ์

6.2 ควรจะมีการศึกษาในระดับที่ละเอียดลงไปอีก สำหรับวัดที่เป็นกรณีศึกษา โดยแสดงแนวความคิดและตัวอย่างการออกแบบเพื่อแก้ไขปัญหาในทุก ๆ องค์ประกอบ

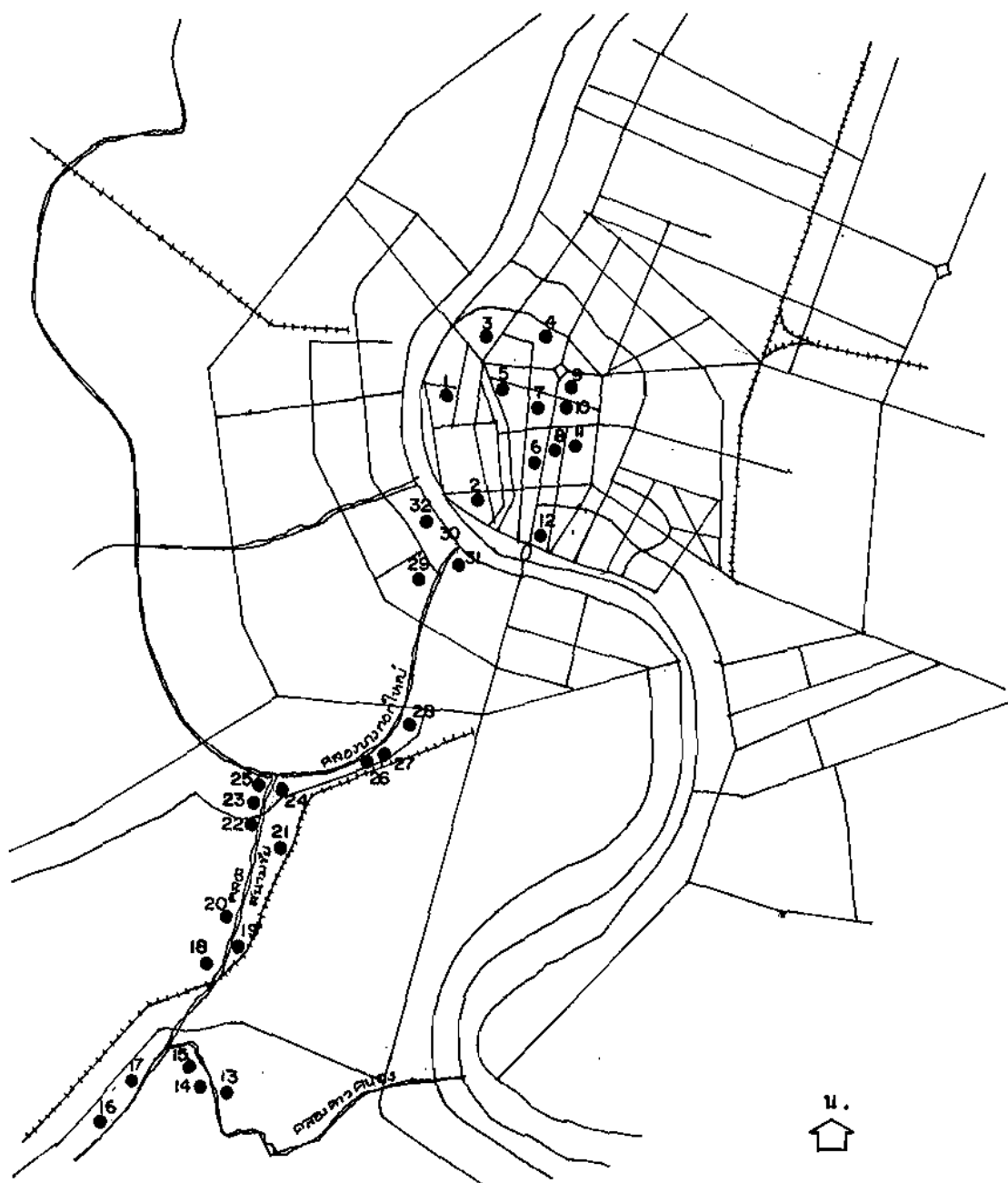
6.3 จัดให้มีการศึกษาในลักษณะทำนองเดียวกัน แต่ขยายขอบเขตออกไปในพื้นที่อื่น ๆ และสามารถที่จะครอบคลุมประเภทของตัวอย่างให้มากขึ้น แต่อาจจะมีการศึกษาทฤษฎี และเทคนิคการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันออกไปจากโครงการนี้ เช่นการศึกษาวัดในพื้นที่ภาคเหนือ เป็นต้น

เชิงอรรถ

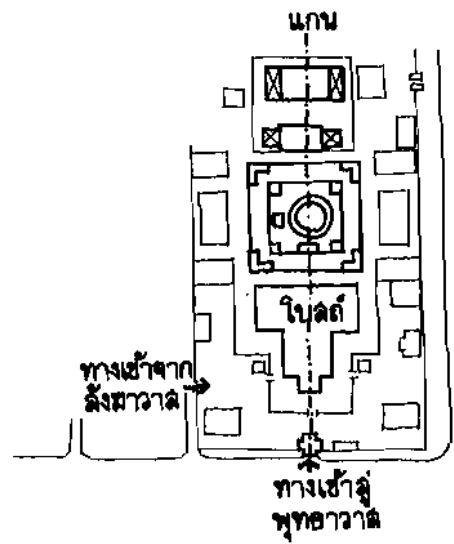
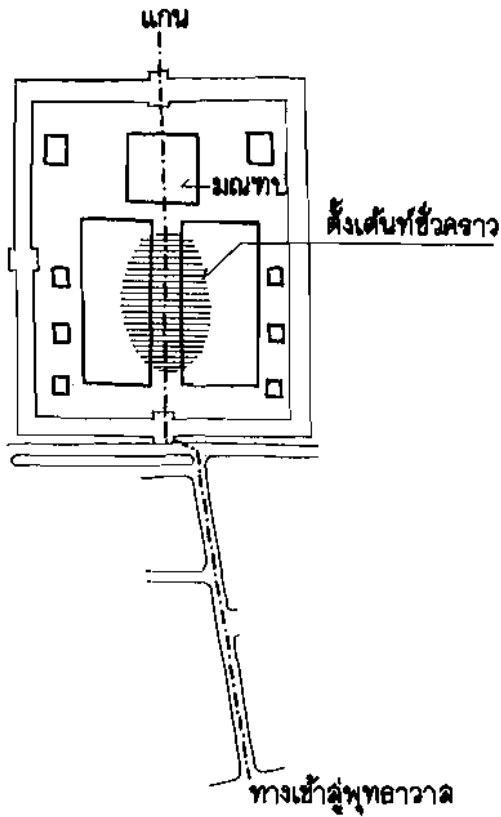
1. คำว่า “ปัญหา” นั้นหมายถึงปัญหาทางด้านกายภาพ เช่น สภาพแวดล้อม การใช้ที่ดินของวัด เป็นต้น ส่วนคำว่า “คุณภาพ” นั้น เน้นในเรื่องคุณภาพของวัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น วัดนั้น ๆ เหมาะสมสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยว หรือมีกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอยู่แล้ว มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสูง มีปริมาณสิ่งก่อสร้างและสิ่งของมากพอที่จะให้นักท่องเที่ยวชมได้ในระยะเวลาที่เหมาะสม เป็นต้น
2. กลุ่มของวัดนี้ยังสามารถแบ่งแยกย่อยออกไปได้ 3 กลุ่ม แต่จะนำเป็นตัวอย่างเพียงกลุ่มเดียว ส่วนอีก 2 กลุ่มย่อยคือ “กลุ่มวัดที่มีคุณภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวปานกลาง ปัญหาปานกลาง” และ “กลุ่มวัดที่มีคุณภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวปานกลางและมีปัญหามาก”

บรรณานุกรม

- ศาสนา, กรม. *ประวัติวัดทั่วพระราชอาณาจักร*. เล่ม 1. กรุงเทพฯ, 2526.
- ศาสนา, กรม. “รายชื่อวัดในกรุงเทพมหานครและชนบทพื้นที่.” เอกสารโรเนียว.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. “ความจำเป็นของโครงการเพื่อป้องกันน้ำท่วม.” *วิศวกรรมสาร*, 20 (เมษายน, 2527).
- น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. *ศิลปกรรมในบางกอก*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2514.
- น.ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. “ยุคทองแห่งศิลปสมัยรัตนโกสินทร์.” *วารสารเมืองโบราณ*, 8 (เมษายน-กรกฎาคม, 2527).
- เนตรนภิส นาควัชร, ปิยนารถ บุณนาค และจุลทัศน์ พยาฆรานนท์. *วัดในกรุงเทพฯ*, รายงานผลการวิจัยเงินทุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. *มรดกแห่งศิลปสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : พิมพ์แผนการพิมพ์, 2525.
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. “คติจักรวาล พุทธศาสนาเถรวาทหลังการวงศ์ที่มีอิทธิพลต่อเมืองและสถาปัตยกรรมในประเทศไทย,” ใน *อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 6 (ฉบับที่ 1-2, 2526).
- อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. “เอกในงานสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระอารามหลวงการวิเคราะห้ผังบริเวณ.” *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, “ศิลปสถาปัตยกรรมไทย.”

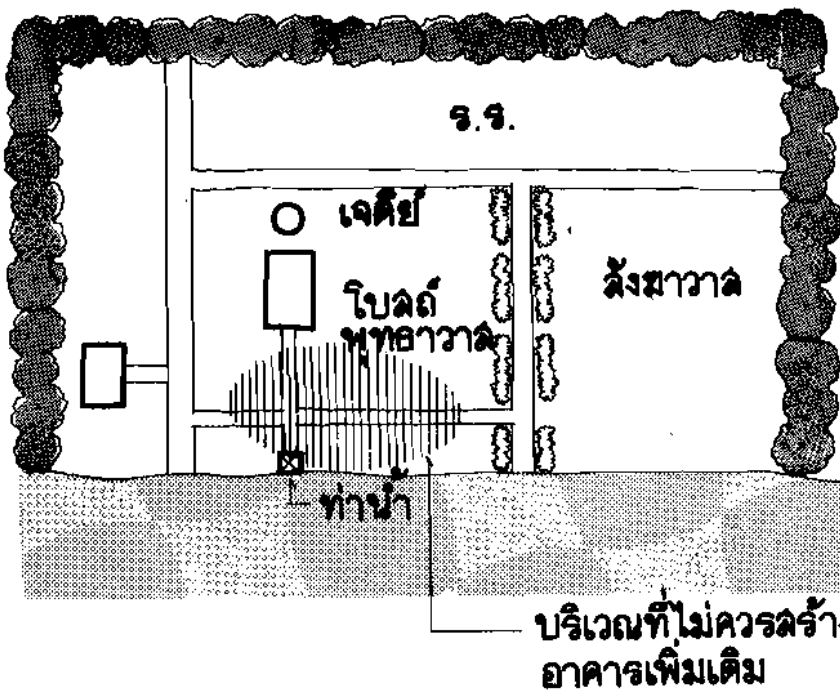
รูปที่ 1 แสดงที่ตั้งวัดซึ่งอยู่ในพื้นที่โครงการ

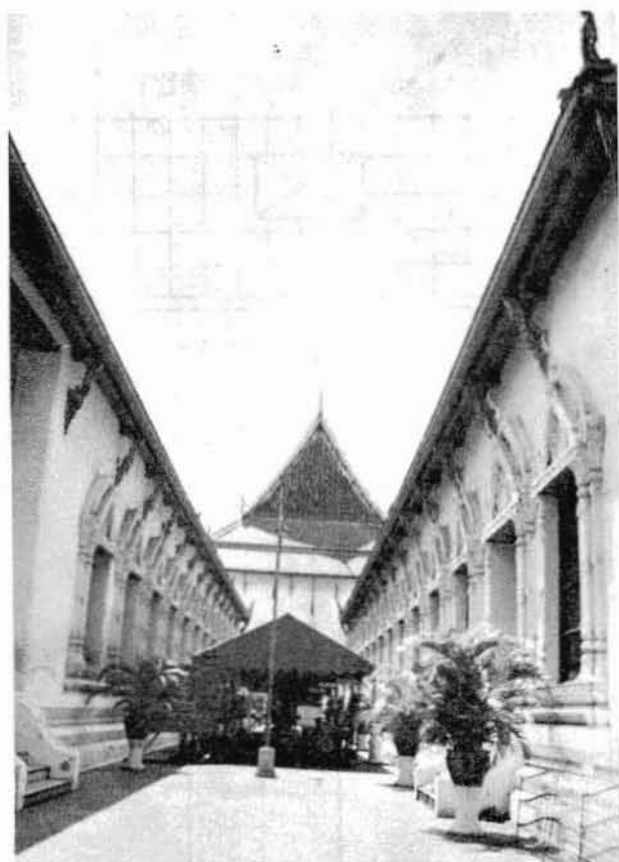
วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

รูปที่ 2 แสดงแนวแกนของวัด

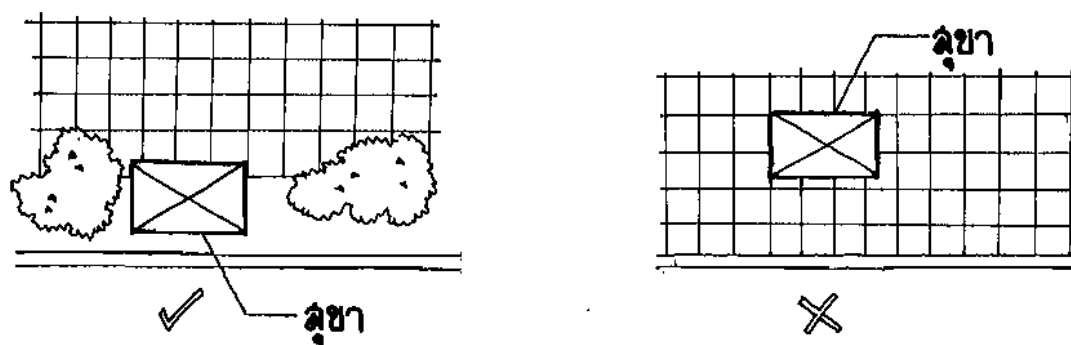
รูปที่ 3
แสดงบริเวณที่ไม่
ควรสร้างอาคาร
เพิ่มเติม

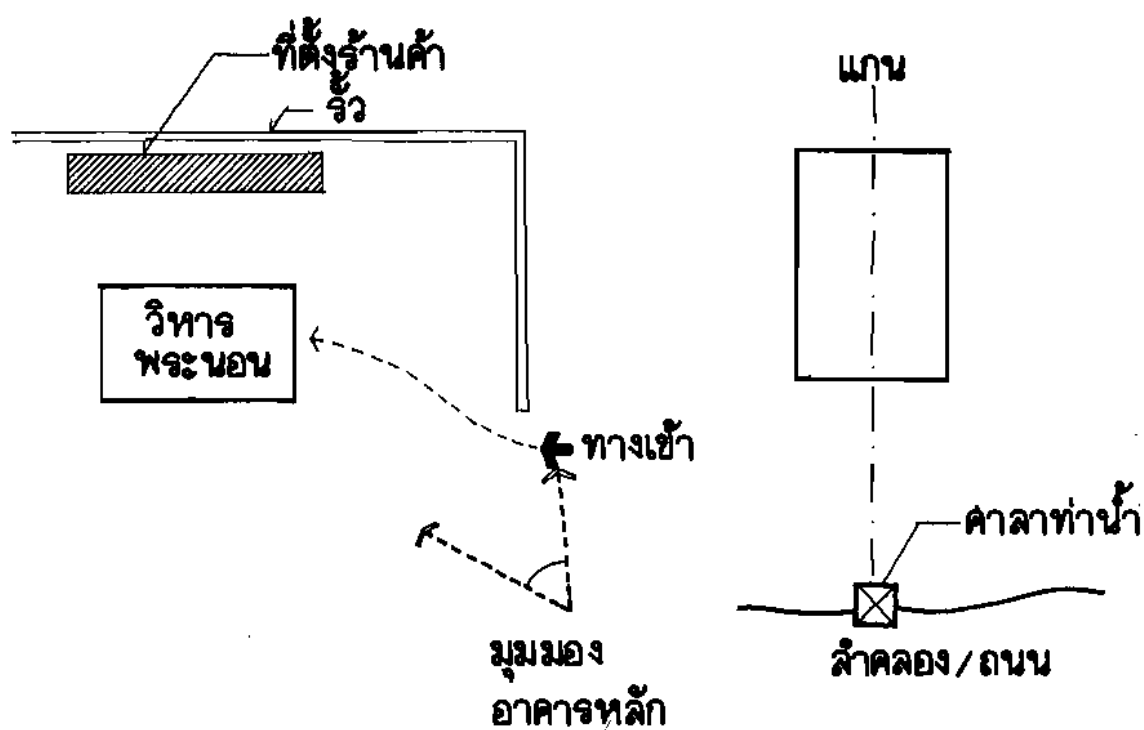
รูปที่ 4
อาคารชั่วคราวในบริเวณวัดมหา-
ธาตุยวราชรังสฤษฎิ์

รูปที่ 5 อาคารชั่วคราวในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร

รูปที่ 6 ข้อเสนอแนะการกำหนดตำแหน่งสุขาตลงในผังวัด

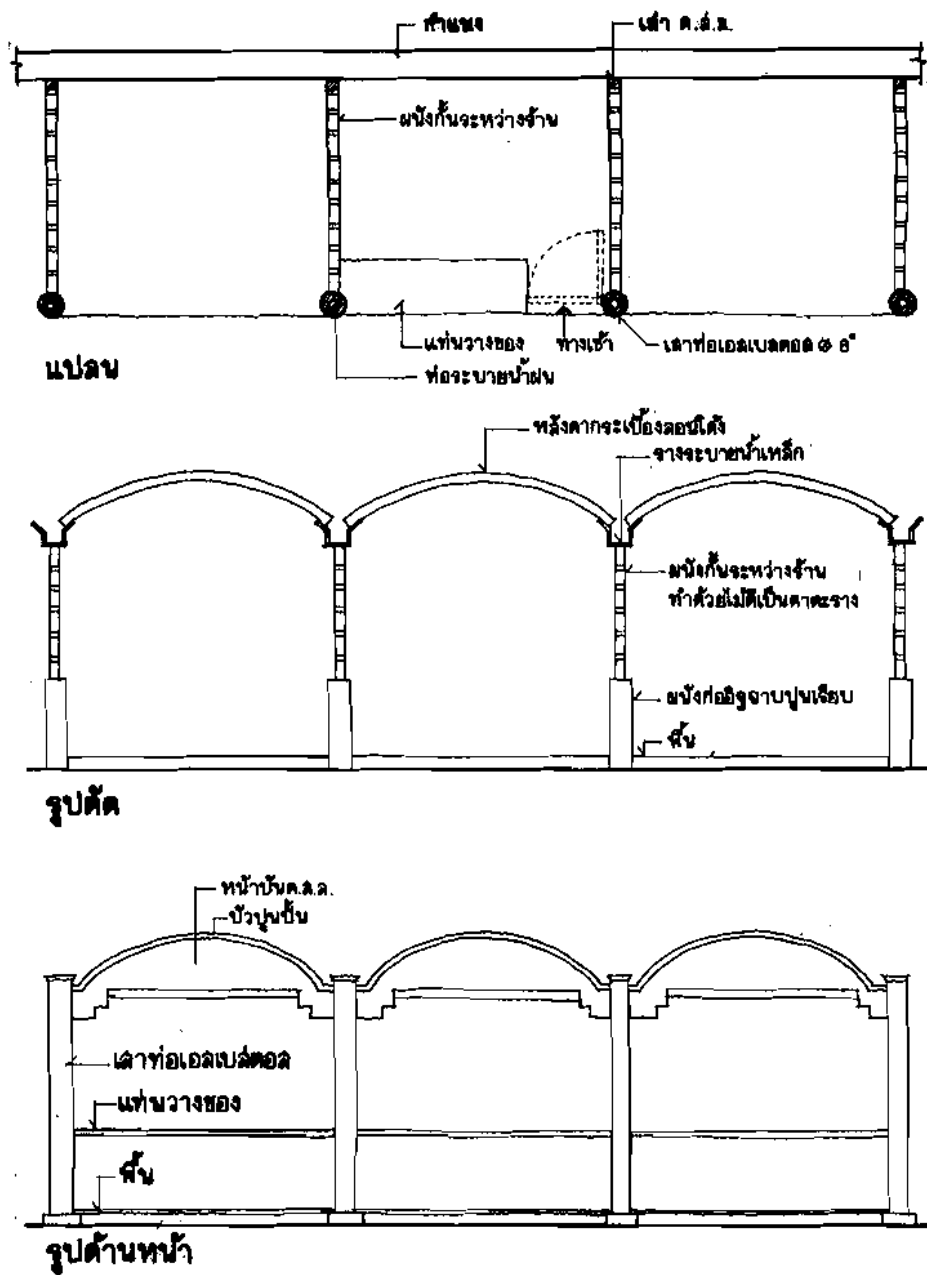

รูปที่ 7

ข้อเสนอแนะการกำหนดตำแหน่งร้านขายของ

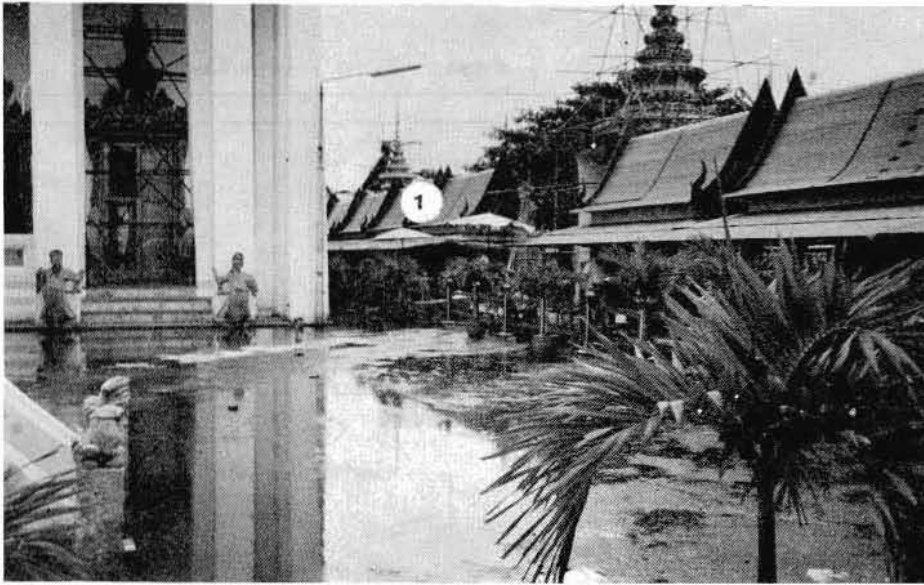
รูปที่ 8

ข้อเสนอแนะการกำหนดตำแหน่งศาลาท่าน้ำ

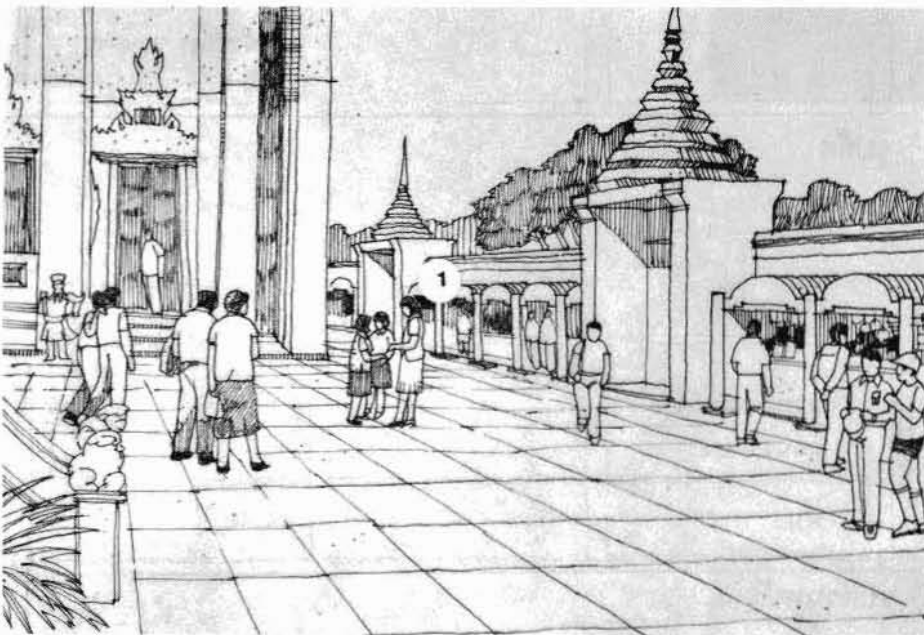

ร้านขายของ แบบที่ 1

รูปที่ ๑ แสดงแปลน รูปด้าน รูปตัด ของร้านขายของแบบที่ 1

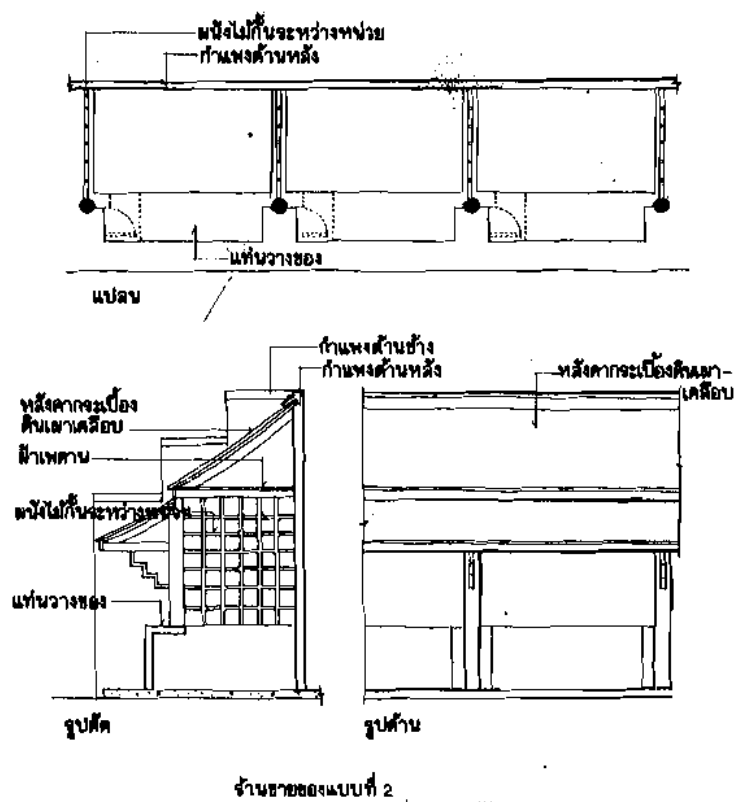
สภาพปัจจุบัน

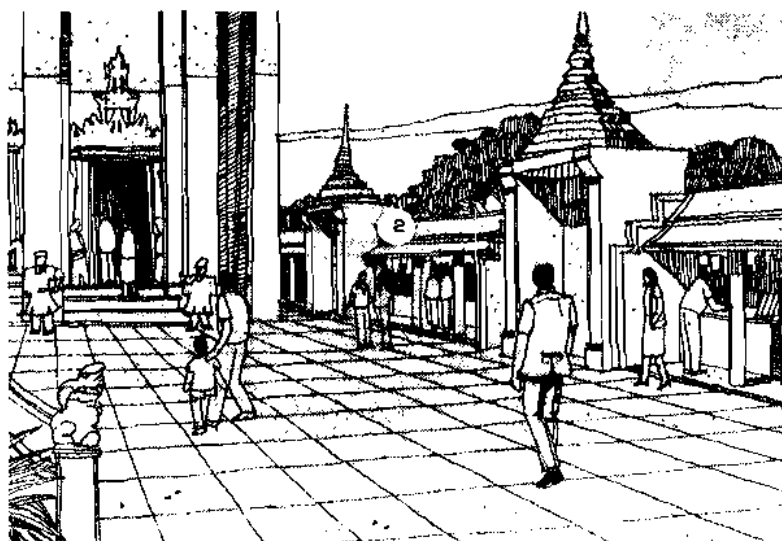
สภาพหลังการปรับปรุง ๗

รูปที่ 10

ตัวอย่างการปรับปรุงแก้ไขปัญหาร้านขายของ แบบที่ 1 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

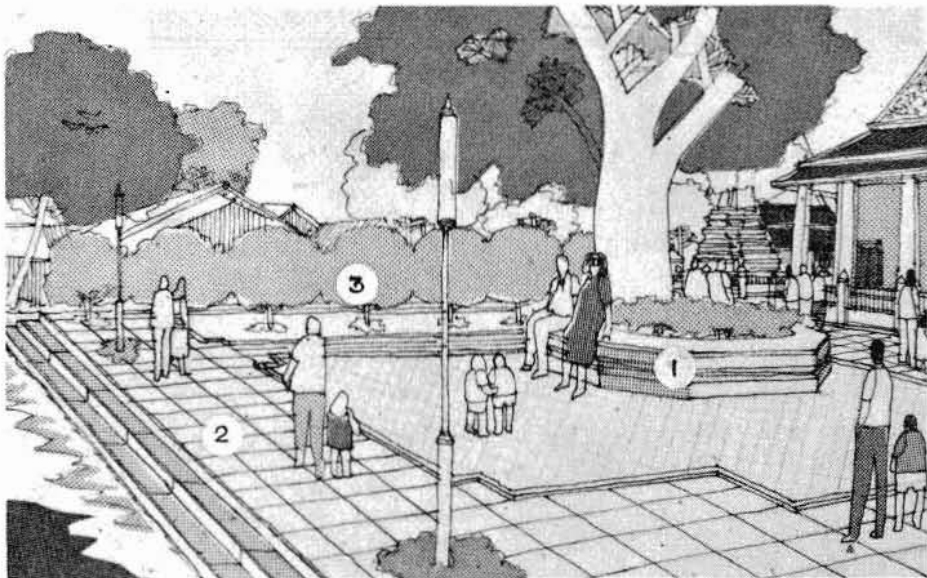
รูปที่ 11 แสดงแปลน รูปด้าน รูปตัด ของร้านขายของแบบที่ 2

รูปที่ 12
ตัวอย่างการปรับปรุง
แก้ไขปัญหาร้านขาย
ของ แบบที่ 2

สภาพปัจจุบัน

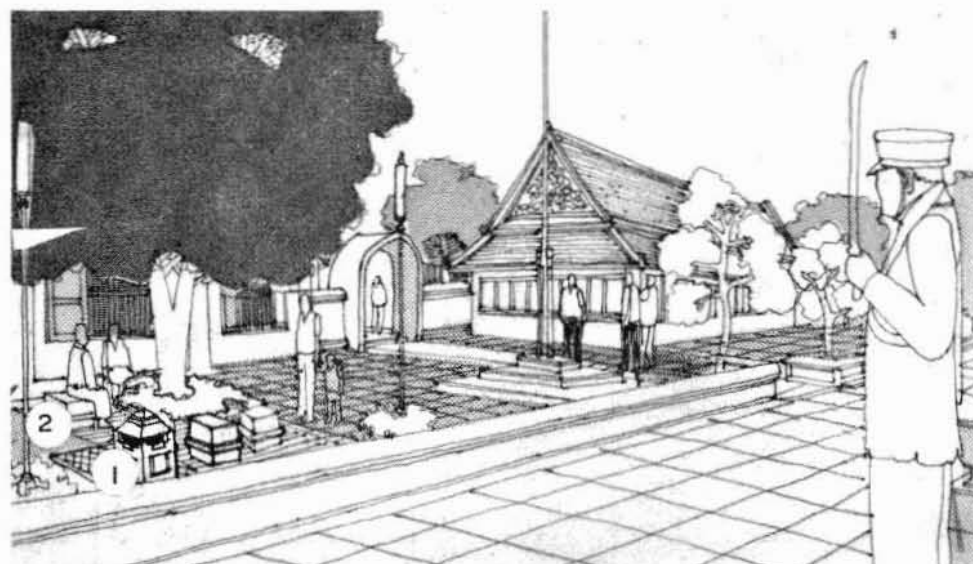
สภาพหลังจากทำการปรับปรุงฯ

1. ทำที่นั่งชนิดสร้างกับที่ล้อมต้นไม้ใหญ่ที่มีร่มเงาดี
2. รื้อขยะออก ปรับถม ยกกระดานพื้นผิว ใช้น้ำท่วมและเป็นลานอเนกประสงค์ได้
3. ปลุกต้นไม้บังสิ่งไม่น่าดู พร้อมไม้ดอกที่ช่วยให้วัดมีความน่าดูขึ้น

รูปที่ 13 ตัวอย่างการปรับปรุงแก้ไขปัญหา ก. ที่นั่งชนิดสร้างติดกับที่ (วัดอินทาราม)

สภาพปัจจุบัน

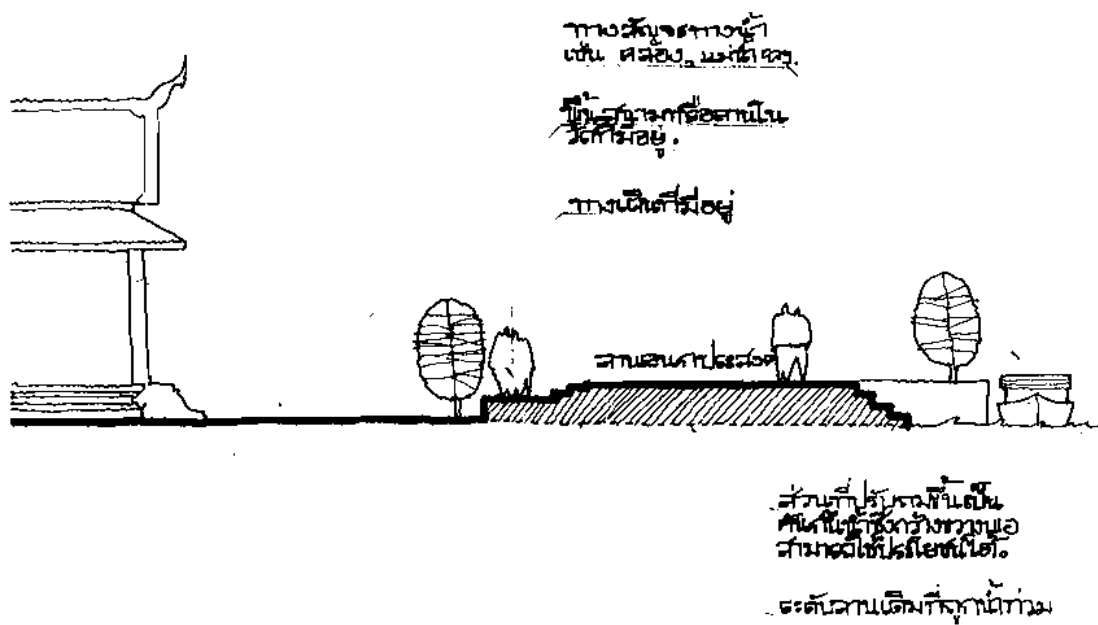

สภาพหลังจากทำการปรับปรุง ฯ

1. ที่นั่งชนิดทำแล้วนำมาติดตั้ง สามารถนำไปวางในจุดที่ต้องการ
2. ที่หิ้งขะย้อยตั้งไว้ไม่ห่างไกลกับที่นั่งซึ่งมักเป็นจุดที่มีการพักผ่อน

รูปที่ 14

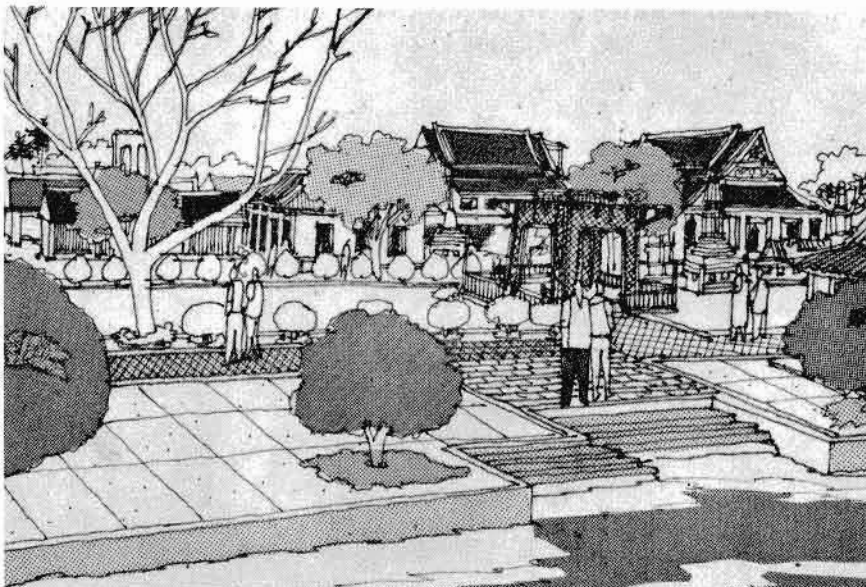
ตัวอย่างการปรับปรุงแก้ไขปัญหา ข. ที่นั่งชนิดทำแล้วนำมาติดตั้ง (วัดสุทัศน์เทพวราราม)

รูปที่ 17 แปลนพื้นผิวง (ทางเดิน, ลาน) และการแก้ปัญหาน้ำท่วม

สภาพปัจจุบัน

สภาพหลังจากทำการปรับปรุง

รูปที่ 18 ตัวอย่างการปรับปรุงแก้ไขปัญหาลานวัดกับปัญหาน้ำท่วม (วัดราชโอรสาราม)